

การพัฒนาเขื่อนบนแม่น้ำสายหลัก และความร่วมมือของภาคประชาสังคมในภูมิภาค

การแสดงความคิดเห็นของประชาคมต่อการก่อสร้างเขื่อนในแม่น้ำสายหลัก บริเวณลำน้ำตอนบน
ที่หน้าสถานเอกอัครราชทูตจีน ในกรุงเทพฯ (เมษายน 2553)

แผนการสร้างเขื่อนพลังน้ำในแม่น้ำโขงสายหลักในปัจจุบัน มีความเป็นมาย้อนหลังไปจนถึงช่วงปี 2513-2522 (ศตวรรษที่ 1970) อย่างไรก็ตามในเวลานั้นยังไม่มีให้นำแผนงานดังกล่าวมาปรับใช้ เนื่องจากสงครามอินโดจีนและปัญหาทางเศรษฐกิจ จนกระทั่งถึงประมาณปี 2533 (ศตวรรษที่ 1990) จีนทำการสร้างเขื่อนม่านวนในแม่น้ำโขงสายหลัก ภายในประเทศจีนเอง ซึ่งนำมาสู่ความตระหนักในปัญหามากขึ้น¹

จีนอ้างว่า ความต้องการใช้เขื่อนไม่เพียงแต่เพื่อการชลประทานและไฟฟ้าเท่านั้น แต่เขื่อนยังมีประโยชน์ในแง่ที่ช่วยรักษาระดับน้ำในแม่น้ำโขง เพื่อที่เรือขนส่งสินค้าขนาดใหญ่จะได้แล่นผ่านแม่น้ำสายนี้ได้ และด้วยวัตถุประสงค์นี้เอง จีนเริ่มระเบิดและทำลายแก่งในแม่น้ำสายหลักในปี 2546 (2003) โดยอ้างว่าแก่งเหล่านี้กีดขวางเครื่องนำทางของเรือสินค้า การกระทำดังกล่าวของจีนทำให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากมาจากชุมชนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณท้ายน้ำ และเมื่อระดับน้ำในแม่น้ำโขงลดต่ำลงอย่างฮวบฮาบในปี 2551 (2008) ชุมชนที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของไทยก็รวมตัวกันวิพากษ์วิจารณ์การสร้างเขื่อนในแม่น้ำสายหลักของจีน ครั้นนี้รัฐบาลจีนมีท่าทีตอบรับหนังสือจากคนไทยที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำดังกล่าวอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน โดยรับเรื่องผ่านทางสถานเอกอัครราชทูตจีนในประเทศไทย แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่มีการแก้ปัญหาใดๆ จากจีน ประเทศจีนยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในคณะกรรมการแม่น้ำโขง และแม้ว่าจีนจะเป็นประเทศสมาชิกของธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) ในโครงการอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ (Greater Mekong Subregion: GMS) โครงการนี้เน้นความร่วมมือกันทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงไม่ได้มีการวางกรอบแนวคิดด้านประชาสังคมไว้ในบริบท และไม่มีการกำหนดหนทางแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมแค้นไว้ด้วย

ชาวประมงท้องถิ่นของไทยแสดงป้ายคัดค้านโครงการเขื่อนไชยะบุรี ต่อผู้แทน
นานาชาติที่การประชุมเอเชีย-ยุโรป (ASEM) ที่จัดขึ้นที่เวียงจันทน์ ประเทศลาว
(พฤศจิกายน 2555 โดยอินเตอร์เนชั่นแนล ริเวอร์ส)

โครงการก่อสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักในตอนกลางและตอนล่างเริ่มเดินหน้าอย่างเป็น
รูปธรรมหลังจากปี 2543 (2000) เป็นต้นมา สงครามที่เคยขัดขวางการพัฒนาที่สงบลง และการเจริญเติบโต
ทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในประเทศเกิดใหม่ได้เพิ่มความสามารถในการระดมทุนของบริษัทไม่เพียงแต่ใน
จีนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบริษัทต่างๆ ในไทย เวียดนาม มาเลเซีย และประเทศอื่นๆ อีกด้วย ความสนใจใน
ไฟฟ้าพลังงานน้ำถูกกระตุ้นจากความต้องการใช้ไฟฟ้าที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในไทยและเวียดนาม และจาก
มุมมองด้านการป้องกันภาวะโลกร้อน ทำให้คนบางกลุ่มหันมามองที่ไฟฟ้าพลังน้ำว่าเป็นอีกทางเลือกของ
พลังงานฟอสซิล ในขณะที่อีกทางหนึ่ง ชาติตะวันตก ญี่ปุ่น และประเทศผู้บริจาคอื่นๆ รวมถึงองค์การความ
ช่วยเหลือต่างๆ ก็เข้ามามีส่วนร่วม ธนาคารพัฒนาเอเชียทำให้ประเทศสมาชิกและภาคเอกชนเข้าถึงธุรกิจ
ไฟฟ้าพลังน้ำได้ง่ายขึ้นโดยผ่านทางโครงการ GMS ทั้งยังสนับสนุนเงินช่วยเหลือด้านสายส่งไฟฟ้าแรงสูง
อย่างจริงจัง ภาคเอกชนของญี่ปุ่นเช่น บริษัทโตเกียว อิเลคทริกส์ (TEPCO) บริษัทमितซูบิชิ คอร์ปอเรชั่น
และ เจ พาวเวอร์ ต่างก็ช่วยกระตุ้นโดยสนับสนุนเงินลงทุนให้กับบริษัทด้านไฟฟ้าของไทย โดย TEPCO ได้
ถือหุ้นในบริษัทผลิตไฟฟ้าจำกัดหรือเอ็กโก (EGCO) และในทางกลับกัน เอ็กโกก็สนับสนุนเงินให้กับบริษัทไซ
ยะบุรี พาวเวอร์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นบริษัทที่ดูแลโครงการเขื่อนไชยะบุรี

ตัวแทนชุมชนประกาศอย่างชัดเจนว่าไม่เอาเขื่อน ในการพิจารณาเรื่องเขื่อนไชยะบุรี
(กุมภาพันธ์ 2011 ภาพจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ฟูลอโอะ ฟอรัม ของ ADB)

ราวๆ ปี 2533 (1990) ได้เกิดกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการสร้างเขื่อนขึ้นอย่างจริงจังในประเทศไทย
ไทย โดยเกิดจากชาวบ้านที่ต้องการปกป้องสิ่งแวดล้อมและชุมชนของตัวเอง ตั้งแต่ปี 2543 (2000) เป็นต้น
มาก็ได้เกิดเครือข่ายปกป้องสภาพแวดล้อมและสังคมลุ่มน้ำโขง และมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนจาก
ต่างประเทศเข้าร่วมด้วย การเคลื่อนไหวต่างๆ เหล่านี้นำไปสู่การตั้งพันธมิตรรักษ์แม่น้ำโขงขึ้นในปี 2552
(2009) และกลุ่มนี้ได้กลายเป็นแกนนำในการประท้วงโครงการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลัก ความ

แตกต่างระหว่างโครงการรณรงค์นี้กับความเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านเขื่อนแบบเก่าคือ โครงการรณรงค์มีความพยายามที่จะให้ชนชั้นกลางที่กำลังเติบโตของไทยได้เข้าใจและให้การสนับสนุน ทำให้เกิดการจัดนิทรรศการภาพถ่ายในใจกลางกรุงเทพฯ และให้มีการลงชื่อเพื่อเรียกร้องบนรูปภาพหรือโปสเตอร์ การลงชื่อเพื่อเรียกร้องดังกล่าวถูกส่งไปยังสำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการแม่น้ำโขง และรัฐบาลของแต่ละประเทศสมาชิก นอกจากนี้ยังมีการยื่นอุทธรณ์ไปยังสื่อทั้งในและต่างประเทศ ความเคลื่อนไหวของกลุ่ม “รักษ์แม่น้ำโขง” ถือเป็นความเคลื่อนไหวที่มีการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ และองค์กรต่างๆ ที่เข้าร่วมกับกลุ่มนี้ ต่างก็มีความเคลื่อนไหวของตัวเองเป็นเอกเทศ ในบริบทนี้ยังมีกลุ่มที่คอยให้ข้อมูลข่าวสารแก่ชุมชนในลุ่มน้ำโขง หนุนส่วนในการพัฒนา ทำการลobby และจัดการเดินขบวนประท้วงอย่างสงบด้วย

กลุ่มพันธมิตรรักษ์แม่น้ำโขง ร่วมจัดงานประชุมเตลต้า ฟอรัม ที่ภาคใต้ของเวียดนาม (สิงหาคม 2556)

ความเคลื่อนไหวอย่างหนึ่งที่สำคัญคือ องค์กรพัฒนาเอกชนของเวียดนามได้นำเสนอข้อมูลแก่นักวิจัยที่ทุ่มเทให้ความช่วยเหลือ ด้วยเหตุนี้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบร้ายแรงที่จะเกิดจากเขื่อนจึงเข้าถึงสมาชิกของรัฐสภาเวียดนาม ทำให้รัฐบาลเวียดนามวางตัวอย่างชัดเจน ว่าต่อต้านการสร้างเขื่อนไซยะบุรีอย่างไรก็ดี ปฏิกริยาในไทยนั้นหลากหลายรูปแบบกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขื่อนไซยะบุรีนั้นมีหลายแง่มุม เนื่องจากการสร้างเขื่อนนี้ดำเนินงานโดยบริษัท ช. การช่าง จำกัด บริษัทก่อสร้างรายใหญ่ของไทย และการไฟฟ้าแห่งประเทศไทยก็จะรับซื้อไฟฟ้าที่ผลิตจากเขื่อนนี้เป็นส่วนใหญ่ แต่ทว่าชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยนั้นจะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบ และในประเด็นที่เกี่ยวกับการซื้อขายไฟฟ้า รายงานผลการศึกษาระดับสูงแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลไทยคาดคะเนความต้องการในการใช้ไฟฟ้าไว้เกินจริง จึงมีการนำเสนอข้อเสนอเป็นมาตรการทางเลือกเพื่อทดแทนความต้องการในการใช้ไฟฟ้าและการใช้พลังงานทดแทน (Greacen and Greacen 2012) มีการจัดตั้งเครือข่ายของชุมชนที่ได้รับผลกระทบในประเทศไทยทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนอกเหนือจากการจัดประชุมขึ้นในหลายพื้นที่ ทางเครือข่ายยังได้ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองเมื่อเดือนสิงหาคม 2555 (2012) เพื่อเป็นการยืนยันว่าข้อตกลงในการซื้อขายไฟฟ้าของรัฐบาลนั้น ไม่ถูกต้อง

ในขณะที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มในภาคสังคมกำลังถูกจับตามองว่าจะสามารถมีอิทธิพลต่อทิศทางการวางแผนการก่อสร้างเขื่อนบนแม่น้ำสายหลักอย่างไร พวกเขาก็สมควรได้รับความสนใจมากกว่านี้จากแนวโน้มทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มุ่งสู่การรวมตัวกันในภูมิภาค ที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายทาง

เศรษฐกิจ ความตระหนักในประเด็นที่กำลังอยู่เหนือกว่าพรมแดน และการเคลื่อนไหวของสังคมหลายๆ
กลุ่มร่วมกันก็กำลังจะเกิดเป็นรูปเป็นร่าง

เอกสารอ้างอิง

Greacen, Chuenchom, and Chris Greacen. 2012. *Proposed Power Development Plan (PDP) 2012 and a Framework for Improving Accountability and Performance of Power Sector Planning*. Bangkok, Thailand: Palang Thai.
<http://www.palangthai.org/docs/PDP2012-Eng.pdf>

Save the Mekong. <http://www.savethemekong.org/> (Last accessed on August 20, 2013)

โตชะชียูกิ โตะอิ

¹ ดูบทที่ 2-1 แม่น้ำโขงสายหลัก: มองย้อนกลับไปว่าการพัฒนาเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ